

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
CSOMA ATTILA ÉS LŐRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

A Rév csárda és környéke

Régészeti leletek bizonyítják, hogy a Duna Horány és Dunakeszi közötti szakaszát már az ókorban is révátkelőnek használták. A Pannóniát meghódító rómaiak a 370-es években a folyó mindkét partjára erődöt építettek. Ezek amellett, hogy biztosították az átkelést, alkalmasak voltak kisebb hajók fogadására is. A kikötőerődök mindössze néhány évtizedig működtek, mivel a barbár betörések megszüntették a rómaiak uralmát a térségben. A honfoglalás idején feltételezhetően ismét átkelőként funkcionált a terület.

A középkorban már vámszedő hely is volt a dunakeszi rév. Az átkelésekből származó pénz felett elsősorban a váci püspök rendelkezett, de volt egy rövid időszak, amikor az összeg a település saját bevételét gyarapította. Az átkelő mellett, a folyóba betorkolló patakon valószínűleg már a középkorban is vízimalom működött. A török korban a település többször elnéptelenedett, a hagyomány szerint a lakosság Monostorra menekült át. A vármegyei regesztákból tudjuk, hogy az ország rész felszabadulása után a dunakeszi rév újra üzemelt. Csárda azonban csak jó három emberöltővel később, a XVIII. század derekán létesült az átkelő mellett. Mindez már a Gras-

salkovichok idejében történt, akik 1747-től három generáción keresztül voltak a falu földesurai. Azt valószínűsítjük, hogy még 1771 előtt, I. Grassalkovich Antal idején megépítették a Rév csárda épületét. Létesítése azt feltételezi, hogy az átkelőnek ekkortájt nagy forgalma lehetett, hiszen a csárdát – mivel kilométerekre esett az akkor lakott területektől – elsősorban az átutazók vették igénybe. A környéket az 1900-as helységnévtár még Horányi révátkelőnek nevezte, a napjainkban is használatos Révdülő elnevezés valószínűleg az 1920-as, 30-as években ragadhatott rá. Nem sokkal távolabb, a Csurgón vízimalom működött, amelyről az a településrész a Malomárok elnevezést kapta.

A csárda két évszázadon keresztül fontos szerepet játszott a környék életében, kiváló halételei miatt télen-nyáron sokan felkeresték. A hely csillagzata a múlt század közepén, a magántulajdonban lévő vendéglők eltűnésével kezdett hanyatlani. A lent közölt képet 1962 szilveszterén készítette Fekete György fotográfus. Az épület itt már erősen elhanyagolt állapotban van, de impozáns méretei még ekkor is jól kivehetők.

(a szerkesztők)

TARTALOM:

A Rév csárda és környéke1

HESP József
Az alagi angol kolónia I. rész2KOLLÁR Albin
A dunakeszi családnevek jelentés-
tani vizsgálata I. rész4SZŐKE Kálmánné
Dunakeszi lakodalmas II. rész ...6BÁTONYI Pál
A Keszi katonai törzs részeinek a
mai Dunakeszi területére történő
letelepedéséről 8LŐRINCZ Róbert - CSOMA Attila
Az alagi öreg temető III. rész10

SZÁMUNK SZERZŐI:

BÁTONYI Pál - nyá. ezredes
(Szód)

CSOMA Attila - könyvtáros

HESP József - lóverseny szakíró

KOLLÁR Albin - nyug. iskola-

igazgató, Dunakeszi díszpolgára

LŐRINCZ Róbert - könyvtáros

SZŐKE Kálmánné - ny. tanár,
igazgatóDUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Felelős szerkesztő:

Csonka Attila és Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Csonka Mária

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város

Önkormányzatának Művelődési
és Közoktatási BizottságaA címlapon: A dunakeszi Rév csárda
1962. december 31-én. (A fotó a Ré-
vész István Helytörténeti Gyűjtemény
tulajdona.)HESP JÓZSEF
Az alagi angol kolónia
I. rész: A Hesp család

Széchenyi István már az első, 1815. évi angliai tanulmányútján meggyőződött az új lófajta, az angol telivér kiválóságáról, és arról, hogy minden más fajtánál alkalmasabb a magyar lótenyésztés színvonalának emelésére. Így a hazai lóállomány javítására telivéreket hoztak be az országba. A telivér teljesítménypróbája a verseny, ezért a lóversenyek meghonosítása is szükségessé vált. Széchenyi azt is látta, bár a magyar lovasnemzet, a telivér felneveléséhez, idomításához, a versenylovagláshoz másfajta ismeretek szükségesek, ezért ezekhez a feladatokhoz angol szakembereket hívott be.

A Magyarországra szerződő angolok többsége megbízása lejártakor visszatért hazájába. Az itt letelepedett családok, mint a Beeson, Benson, Butters, Hesp, Huxtable vagy Reeves nemcsak állampolgárságukkal, hanem szívvel-lélekkel is magyarrá váltak. Az alagi angol kolónia legnagyobb famíliáit bemutató, három részesre tervezett cikksorozatomban legelőször családom, a Hespék történetét ismertetem.

A Hesp család a 30 éves háború idején Hespé néven Németországban élt, innen vándorolt át Flandriába, majd az angliai Yorkshire-be. Ma is élnek Hespék azon a környéken, de Hollandiában és az egykor volt angol gyarmatokon is találkozhatunk nevükkel.

Robert Hesp (1823-1887) 1846-ban érkezett Yorkshire-ből a Monarchiába. Mint kopókat irányító falkamester - azaz huntsman - vadászlovak felkészítésével foglalkozott. Magyarországon Eszterháznál helyezkedett el, majd Kisbérre ment a Batthyány grófokhoz. A szabadságharc leverése után követte az emigrációt. Rövidesen azonban visszatért, hogy Batthyány Gusztáv itthon maradt fiát, Ödönt kiszöktesse az országból. Még egyszer visszaküldték fontos iratokért és családi értékekért. Kifelé menet az osztrákok elfogták, de sikerült a Dunát átúszva a magára kötött fontos csomaggal megszöknie. 1851-ben újra megengedték, hogy Magyarországra jöhessen. Csákon újra falkavadászattal foglalkozott, később Fóton a Károlyiak alkalmazták. Többször előfordult, hogy a rókát követve lovával átúszott a Dunán, csak kutyái és néhány bátor vadász követték. 1868-ban Csikváron kezdett versenylovakat idomítani, az év őszén lovával, Patkóval Pesten megnyerte az akkori legjelentősebb magyar akadályversenyt. Ez a győzelem végleg eldöntötte sorsát. Felhagyott a falkavadászattal, kizárólag versenylovakkal foglalkozott. Mint a veretlen Kincsem idomárja vált híressé. Sikereinek titka, hogy szakítva a hagyományos angol tréningmódszerrel, lovait egyedi tulajdonságaiknak megfelelően készítette fel. 1861-ben Birminghamben feleségül vette Maria Reynoldsot (1839-1924). Míg Robert tökéletesen beszélt magyarul, és a helyesírást is el-sajátította, felesége nem tanulta meg nyelvünket, élete végéig csak angolul lehetett vele beszélni. Alagi síremléke is ennek megfelelően angolul íródott. Maria Reynolds jóval férjének 1887-es Bécsben bekövetkezett halála után költözött ki Alagra, mivel egyik fia, Ede, gödi lóidomító telepét ide helyezte át. A többi négy fiúgyermek is a szakmában helyezkedett el. William mint tréner és ménésmeister, Thomas mint tréner (alagi sírjának már csak a helye látható), Frank mint eredményes zsoké és tréner (az 1900-as évek elején Újpesten volt idomító telepe), valamint az Indiában fiatalon elhunyt Fred. Négy lánytestvérük - Maria (Mrs. Fred Milne), Sarolta, Francisca (Mrs. William Peasnall 1867-1948) és Izabella (1879-1957) - közül utóbbi kettő szintén az alagi temetőben nyugszik. Francisca férjét, a kétszeres zsoké sampion Peasnall-t is ide temették. A Hesp család a korabeli sajtó szerint teljesen elmagyarosodott, 1914 augusztusában kérte is a magyar állampolgárságot (talán ezért írtak róluk mindig nagy szimpátiával, és a belföldiek közé sorolták őket).

A családot Robert Hesp egyik fia, dédapám, Hesp Ede Róbert (1863-1922) telepítette le Alagon, amikor 1903-ban Gödről ide helyezte át istállóját. A tréningtelepen maig álló Hesp-kúria volt az otthonuk. Ede 1889-ben lett önálló

Robert Hesp

Maria Reynolds sírja

Hesp Ede és Benson Emma unokájukkal, Edvinnel

tréner, s mindjárt megnyerte a Monarchia legnagyobb díjazású és legnehezebb akadályversenyét, a pardubicei Nagy Akadályt. Idomárságának első éveiben főleg akadálylovakat trenírozott. Későbbi nagy tulajdonosai, Wahrmann Richard, Egyedi Lajos és Artúr, Mr. Lincoln (Rosenberg Gy.), Mr. C. Wood (Luczenbacher M.), Blaskovics Ernő és Dorn Egon voltak. Sok nagy versenyt nyert, a

Derbyben és az Ausztria Díjban azonban üldözte a balszerencse. Utolsó évében hozta fel a kor nagy ugrólovát, Atta Trollt. Feleségével, a szintén angol Benson Emmával (1866–1937) az alagi temetőben nyugszanak.

Hesp Ede Róbert fia, Hesp József (1885–1945) apjánál tanulta a szakmát, majd Pejacevich Albert grófnál lett segédtréner,

Hesp Ede Róbert és alagi tréningtelepe

később tréner. 1915–1920-ig tartó hadifogsága után 1921-ben már az Ercsi ménes lovait idomította. 1929–1931-ig Rothschild Alfonz magánidomárja volt Bécsben. Az 1930-as években Rubin Sándor, Luczenbacher és Blaskovics lovakkal ért el sikereket. Legjobb évei a világháború idejére estek, amikor is 1941-ben, 1943-ban és 1944-ben idomársampion lett. „Erőskezű idomár” hírében állt, ennek ellenére a kancákkal is kiválóan teljesített, összesen öt Kanca Díj győzelmet aratott. 1941-ben Kincsem leszármazottjával, Kamarással Derbyt nyert.

Fia, a közigazdász végzettségű dr. Hesp Edvin (1912–1979) a Pestvidéki Versenyegyletnél mázsáló, célbíró és hendikepper is volt egyszerre. A háború után Halász Béla miniszteri biztos a szintén alagi Futaky Lászlóval együtt maga mellé vette, a versenyélet felélesztése hármuk nevéhez fűződik. Versenytitkárként a versenyrendszert átalakította, új versenyszabályt dolgozott ki, nagy versenyeket alapított. Fontos szerepet játszott a kelet-európai nemzetközi együttműködésben. Nemzetközi versenyintézőségi tagként, amikor a politika engedte, kiépítette a lóversenysport nyugati kapcsolatait is. A Magyar Méneskönyv szerkesztése mellett szakcikkekét írt a Turfba és

nyugat-német szaklapokba. Mellé temették feleségét, édesanyámat, Humborsky Olgát (1912–1980).

Nem csak dédapámat hívták Hesp Edének Alagon. Egy másik Ede (1900–1963), a családalapító Robert Hesp William fiának a gyermeke volt. A legjobb idomároknál volt abrakmester. Az alagi temetőben a rokon Larrassey család sírhelyére temették. Fia, aki szintén az Ede nevet kapta, vegyészként dolgozott az egyetemen, de a családi tradíciót folytatva a Pesti Turf alagi tudósítójaként is működött. Felesége, Házos (Fries) Mária évtizedekig dolgozott óvónőként Dunakeszin. Férjével a Fóti út és a Batthyány Elemér utca sarkán álló Hesp-házban laktak. Mária néni munkája mellett amatőr költőként is elismerést szerzett.

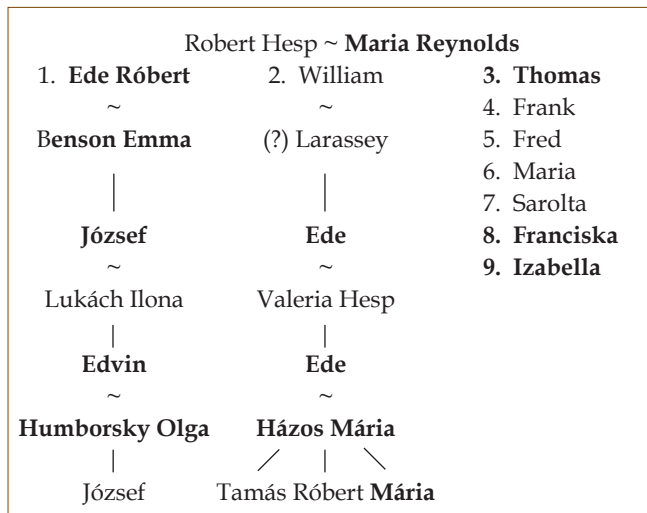

Apám, dr. Hesp Edvin

A Hesp családi sír az alagi temetőben

Cikksorozatam következő részében Alag egy másik neves angol famíliája, a Reeves család történetét mutatom be.

Vázlatos Hesp-családfa (félkövér betűvel az alagi temetőben nyugvók)

KOLLÁR ALBIN

A dunakeszi családnevek jelentéstani vizsgálata

I. rész

Generációk sokasága szántott-vetett, épített, tette dolgát ezen a Duna menti tájon. Életükről nem készült krónika, de az ő munkájuknak köszönhetően létezik ma is az Alagot magába foglaló Dunakeszi. Tisztelettel adózunk emléküknél.

Dunakeszi családneveinek történetéből jelentéstani szempontból az 1848-1895 közötti időszakot vizsgáltam a Dunakeszi-Főplébánia anyakönyvei alapján. Erre a korszakra már a családnevek állandósultak. A falu lakóinak száma 1840-ben 977, 1850-ben 958 fő volt, az ezt követő négy évtizedben a lakosság száma több, mint 350 fővel növekedett. Ugrásszerű növekedés a helyi lakosság számában az 1890-es évek első felétől figyelhető meg. Hasonló folyamat zajlott le Dunakeszi alagi településrészein. Alag lakossága 1850-ben 30 fő, 1890-ben 235 fő. Számos dunakeszi mai családnevét megtalálható a korszakban (Czagány, Holovics, Hubina, Kovács, László, Száraz, Tarcsay - településünkön ezek törzsökös családnevek).

A D. Száraz család

Széles körben ismert tény, hogy Dunakeszi lakóinak túlnyomó többsége jobbágy származású volt. Ezeknek nem létezett családi levéltárak, az osztályozás kiinduló pontja a családnévül szolgáló szó jelentése volt. A személy-, helység-, és foglalkozásnevekből alakult családneveknél viszonylag könnyen megállapíthatjuk a névadás indítékát: az apa neve, a származás, a foglalkozás. Más típusoknál nem adható ilyen egyértelmű magyarázat. Tévedések előfordulhatnak. Egyes nevek több csoportba is besorolhatók. A főplébánia anyakönyveiben a korszakban kereszteltek gyakran ismétlődő családnevei között található jónéhány idegen név is. A lakóhelyre vonatkozó oszlopban szereplő bejegyzések („ad viam ferram”, illetve „in via ferrea”) egyértelművé teszik, hogy a családfő a vasúttársaság alkalmazottja. (A magyarországi vasutak ügyeit 1867-ig Bécsből irányították, így nem csoda, hogy a szolgálattevők távolabbról érkeztek voltak.) Alag betelepülése nagy jelentőségű folyamat Dunakeszi és környékének történetében. A gazdasági változásokat tükrözik az Alagra települők nevei is. A vizsgált időszakban névváltoztatásra nem került sor.

A családnevek jelentéstani osztályozását Kniezsa István: *Hely- és családnév vizsgálatok* című tanulmánykötetében is közzölt munkája: *A magyar és szlovák családnevek rendszere* (Budapest, 2003.) és Kálmán Béla: *Nevek világa* (Debrecen, 1989.) alapján végeztem.

A) A családnév alapszava személynév

A személynév eredetű családnevek minden nyelvben nagy számban fordulnak elő. A magyar nyelvben is gyakoriak.

1) *Pusztai személynevekből alakult családnevek*

Dunakeszin gyakran előforduló családnév típus az egyszerű apanév. Előkerül teljes alakban, de becéző alakjaival is találkozunk.

a) Az alapszó régi magyar személynév: Bali, Beke, Czagány, Rede

b) Az alapszó egyházi keresztnév

Több ilyen típusú családnévvel találkozunk már az 1770-es urbáriumban is. Az apanév (ritkábban az anya neve is) szolgált megkülönböztetésül, ezt örökölték az utódok. A családnév rendszer kialakulásakor már elterjedtek a kereszténység mitológia, mártírológiai nevei, így ezekből lettek családnevek.

Magyar: Balázs, Bálint, Dávid, Dömötör, Fábián, Gábor, Gál, Gáspár, Illés, Imre, Iván, Izrael, Jónás, Kozma, László, Lázár, Lőrinc(z), Pál, Péter, Simon, Vinc(z)e, Zsigmond

Szlovák: Kliment (Kelemen), Venc(z)el

Német: Ébert(sz), Fricz, Fridrich, Gerhardt, Heinz, Könczöl, Ludwig, Ruthardt

c) Az alapszó becenév

Gyakoriak a becenevekből alakult családnevek. Gyakoriságuk azzal magyarázható, hogy a becézéssel alakult névvaltozat a megkülönböztetés lehetőségét megsokszorozza. A keresztény névanyagból a különböző képzők segítségével rendkívül sok lehetőség adódott a megkülönböztetésre. Magyar: Bácska, Barna, Fábi (Fábián), Füle (Fülöp), Gázsó, Karti (Kartal), Geizi (Géza), Mikó (Miklós), Mogony (Mag-régi magyar személynév)

A szlovák nyelvben, mint a többi szláv nyelvben is nagy szerepe van a kicsinyítésnek. A képzőket a teljes vagy csonkított tőhöz kapcsolják. A csonkított tő rendszerint a név első szótagja. Szlovák: Adanek, Antók, Bartha, Bazsik, Bendik, Bengyik, Benyik (Benedek), Berkó (Bertalan), Blaskó, Blahó(k), Denko, Gasparik, Imrik, Ivanek, Janács, Jancsek, Laczó, Latzi, Laukó (Lőrinc), Maczek, Mata, Matkó, Mihalek, Tomek, Vavretz (Lőrinc), Vitek

2) *-i képzős név*

Az apanév megkapja az -é birtokjelet, amely i-vé változott. Gyakran nem lehet eldönteni, vajon valóban apanév eredetű-e vagy pedig személynévből keletkezett helynévből származik. Ide sorolhatók a szláv -ics, -vics és a német -er, -ing képzős nevek.

Magyar: Andrászi, Jánossy

Szláv: Gerzanic, Jancsovics, Krisztovics, Matakovics, Martinovics, Palkovics, Sztankovics, Sztojkovics, Valentics

Német: Fibinger, Henzler, Albecher

3) *-fi-vel összetett nevek*

Ez a névtípus ritka: Bálintffy, Gálfy

B) A családnév alapszava származásra utal

A családnévek egyik legősibb és leggyakoribb típusa. „Kétségtelen, hogy a családnéveket létrehívó feltételek között döntő jelentősége van annak, amely közvetlenül e névtípus szülője: a feudális birtoklásnak. A nemesség körében a nemzetség birtoknak magánbirtokká válása, a jobbágyság soraiban az úrbéres telek jogának biztosítása követelte meg elsősorban a név állandóságát a birtokló család körében. A birtoklás jogait gyakran éppen azzal látták biztosítottnak, vagy abban is kifejezésre juttatták, hogy a birtokos nevéhez második névelemként annak a helységnek a nevét csatolták, ahol birtokai feküdtek.”¹

1) Településnevek

A dunakeszi és alagi családnevek között jobbára Pest megyei, dunántúli, tiszántúli, egykori felvidéki települések, tájegységek nevei találhatók. A származásra utaló családnevek között a legtöbb, helységnevekből alakult ki.

a) Képzővel alakultak

Az -i helynévképzővel minden településnévből alakulhat családnév.

Magyar: Bogácsi, Batory, Békesi, Bényi, Budai, Csabai, Csányi, Cserepkai, Csitai, Dombai, Endrédi, Enyedi, Fegyverneki, Garai, Gyallai, Gyügyei, Hajdi, Hajmási, Halasi, Hegyesi, Helembai, Holányi, Igriczi, Ilovai, Karacsondi, Kállai, Kókai, Koltai, Kövesdi, Kurdi, Kürti, Legéndi, Legindi (Legénd felvidéki falu, szlovák neve: Legind), Lesznai, Lévai, Lissai, Lónyayai, Majsai, Mácsai, Megyeri, Miskei, Mogyorósi, Nándori, Pesti, Rádai, Rutkai, Szécsényi, Sziráki, Szlonkai, Szungyi, Szügyi, Tarcsai, Turi, Újvári, Vitai

Ahogy a magyarban minden településnévből alakulhatott -i képzővel vezetéknev, úgy a szlovákban a régebbi -sky-vel lehet helynevekből képzős nevet alkotni. A szlovákban jóval több helynévképző van, mint a magyarban. A -sky mellett ma gyakori a -jan, -ák, -ec, -csán: Bucsányi, Turcsányi. Szlovák: Bagyinszki, Badjanszki, Benyicki, Boleraszki, Csaloovszki, Dulinszki, Gubinszki, Holeczky, Lehoczky, Lieszkovszki, Lipniczki, Matyasovszky, Piszeczki, Pruzsinszky, Rasovszki, Smolinszky, Szmolinszki, Szuhánszki, Visnyovszki, Vosinszki, Záhorszki, Zavodszki

b) Képző nélküli családnevek

Magyar: Cinkota, Rendek, Zsámbok

Szlovák: Hubina (Hubafalva település Árva vármegyében)

2) A családnév alapszava tájegység

Rokon a településnevekkel. Ha a telepes „távolabbi, a falusiak számára ismeretlen községből jött, akkor csak a megyéről, országrészről nevezték el.”²

Magyar: Baranyai, Börzsönyi, Erdélyi, Morvai, Szalai, Turóci

Szlovák: Lipták (Liptó vármegyébe való)

Német: Riesz

3) Az alapszó helyet jelölő köznévi

Magyar: Berek, Berki, Földi, Marosi, Mező, Mocsári, Morvai, Parti, Pusztai, Rónai, Sári

Szlovák: Brányik (kőfállal körülvett hely), Horák (felvidéki),

Jihvári (jih – dél égtáj), Oravec (Árva vármegyei)

Német: Baknigg, Burger, Dürr, Ellenbacher, Ellinger, Gruber, Kerberg, Monzpart, Partl, Rasztl, Spitz, Tisperger (dűlőnevek)

4) Az alapszó nemzetiséget jelölő népnév

A lakosság mozgására, vándorlására utalnak a nemzetiségből alakult családnevek. E névtípussal kapcsolatban Kálmán Béla a következőket írja: „Vezetékneveink kialakulásának ideje egybeesik a török hatalom balkáni megerősödésével, a megerősített magyar védővonal fokozatos felmorzsolásával és az egyre gyakoribb pusztító török betörésekkel az akkori Magyarország déli megyéibe. Így tehát nem véletlen, hogy a délről fenyegető török veszély elől a keresztény lakosság: szlávok, magyarok, románok vegyesen – egyenként vagy kisebb-nagyobb hullámokban költöztek biztonságosabb területekre. Noha nemzetiségi szempontból eleve elég tarka Duna-völgyben mindig lehetséges volt a nemzetiségnévből alakult vezetéknev, talán mégsem pusztán feltevés, hogy a Tóth, Horváth, Rác, Oláh nevének egy részében a török elől menekült egyének és néprétegek tükröződnek. (A tót név ebben az időben elsősorban szlavónt jelentett, de így nevezték a szlovákokat is. Szlavónia neve Tótország volt.)”³

Magyar: Horvát(h), Lengyel, Mizser (török nyelvű népcsoport), Német(h), Oláh, Rác(z), Szász, Török
Szlovák: Czeczko (cseh), Polyák, Szaszko (szász), Uhrik (Uhry – a történelmi Magyarország neve), Resznák (rutén), Ruszka (orosz)

A következő részben a köznevekből kialakult családnevek rendszerezését tekintjük át.

Dolgozatom elkészítéséhez értékes segítséget kaptam Kurdics József plébános úrtól, Hohner Miklóstól, Balassa Zoltán történésztől, Benkovics Zita könyvtárostól, Prof. Dr. Mádl Antaltól, dr. Virág Gábor helytörténésztől. A közölt családi fényképeket Szakáll Lászlóné a Dunakeszi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője bocsátotta rendelkezésemre. Valamennyiüknek köszönetet mondok.

A dunakeszi Szent Mihály-templom születési anyakönyve
1880-ból

1 B. Gergely Piroska: A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata. In: Nyelvtudományi Értesítő. 108. sz. Bp., 1981. 61-62.

2 Kálmán Béla: Nevek világa. Debrecen, 1989. 4. 68.

3 Kálmán Béla: Vezetéknevek és történelem. In: Névtani Értesítő. 1979/1. 11.

SZÓKE KÁLMÁNNÉ Dunakeszi lakodalmas

II. rész

1895 után a lakodalmat megelőző délutánon volt a polgári házasságkötés a községházán. Az ifjú párt csak a két násznagy kísérte, néha a szülők, testvérek is. A pár megkapta a házassági anyakönyvi kivonatát és másnap – ennek felmutatása után – köthettek egyházi házasságot. Később a polgári kötés átkerült az egyházi kötés napjára. A vendégek ebédre érkeztek, a násznép gyülekezésekor a nyoszolyólány mondókája a következőképp hangzott:

*„Én messziről jöttem, végre ideértem,
Mint Noé galambja zöld ág a kezemben.
Dalmátország hegyét mind összekerestem,
Míg végre az aranyát meg is leletem.
Annak aranyából bőven magammal is hoztam,
Míg jöttem, utamban zöld ágamra ráraktam.
Kinek a rozsmaringos alma díszlik a kezében
Az jól beletekintsen a pénzes erszényébe.
Násznagy uram adja hát ide a kalapját
Hadd tűzöm melléje rozsmaringnak ágát...”*

(Szabó Terus néni gyűjtése)

Lengyel György vőfély jegyezte le Béki Terus nénitől 1986-ban: A nyoszolyólányok a nyakukba felkötött tálcán, szép piros almába szúrt aranyozott és pici színes szalaggal feldíszített rozsmaring szálakat kínálgattak. A násznagnak illett azokat sok pénzért megvenni, majd ő osztogatta a megvett rozsmaringos almákat a lakodalmas menetben résztvevő lányoknak. (Béki Lajosné Szabó Terus néni házasságkötése 1940-ben volt. Visszaemlékezését Szakáll Lászlóné gyűjtötte az 1980-as évek végén)

Régen a reggeli mise keretében tartották a nászmisét. Csak az 1930-as években került a délutáni órákra. Így lett városibb, úribb. A lakodalmi ebéd pontban egy óraker volt. A templomi esküvő 3 órára tolódott. Így világosban vonulhatott a lakodalmi menet is. A vőlegény házatól zene és nótaszóval indult a menet a menyasszony házáig, ahol szép versekkel búcsúztatták el a menyasszonyt a szülői háztól, lakóitól, szomszédoktól, barátoktól....

*„Tisztelt vendégsereg, eljött már az idő,
Mikor az ifjú pár búcsúzásra áll elő.
A mi menyasszonyunk, s vőlegényünk ily módon szólónak,
Ha könnyeiktől most szavakhoz jutnának.
Elmondom hát helyettük, mit elméjük gondol
...A szülői háztól most, mielőtt kilépünk,
Tőletek szüleink bocsánatot kérünk...
Köszönjük tinéktek, hogy felneveltetek,
Az Isten áldjon meg ezért titeket!”*

(Forróné Veres Klára esküvőjén, 1974-ben)

Innen mentek a templomba. A férfiak kezében egy üveg bor, az üvegen kerek kis fonott kalács. A menet végén két asszony, karjukon kosár, benne felszeletelt pusztakalács. A kapukban állókat ebből kínálták meg. A menyasszony a két násznagy között ballagott, a vőlegényt két koszorúslány kísérte, utánuk a rokoni fokok szerint a násznép. Ahol volt egy kis tér, szabad terület, a menet megállt és muzsika- ill. ének-

szóra táncoltak. Az esküvői menetben a lányok, a legények kurjongattak (népi szövegű kiáltások):

*„Arany bárány, arany kos, esküvőre megyünk most...
Arany gyűrű, karika, a menyasszony Marika...
Nyisd ki János a kapudat, most hozzuk a hű párodát...
Aki miránk báméskodik, az mi közénk kívánczik...
Örömanya gyere ki, vár a menyed ideki...
Ez a lány is azért nézi, mert menyasszony akar lenni...
Hu-ju-ju-ju-ju-ju”*

Lakodalmas menet G. Veres Teréz és Tóth Pál esküvőjén (1957)

Az örömkalács Dunakeszin is tartozéka volt régen a lakodalmi készítményeknek. „Az edény széle, amiben sütötték, hullámos volt. Onnan kaphatta a nevét ez a kalács, hogy vidáman, jó kedvvel vitték a násznép vonulásakor mindenfelé. Egy fiatalasszony vitte, és ha találkozott valakivel, ezt a kalácsot megemelgette, táncoltatta. Egy lakodalomban csak egy ilyen kalács készült. Hogy mi lett a sorsa, azt nem mondták el az adatközlők” (Baka József ny. tanár 1989). Az új pár egymás kezét fogta a templomból jövet. A papnak egy üveg bort, kalácsot vittek, mellé rozsmaringos almát vagy narancsot adtak. A vőlegényekhez ment a násznép. A kapu előtt elénekelték a „Nyisd ki babám az ajtót...” kezdetű dalt. Az örömanya nyitott ajtót a vendégeknek. A menyasszony bevezetése esküvő után:

*„Sok fáradozásunk nem esett hiába
Mert egy drága kincset hoztunk a hajlékba
Íme itt a menyasszony, velünk megérkezett.
Tessék örömszülők, fogjunk vele kezét.”*

Kézfogás után az örömanya elültette a vendégeket. Régen divat volt egy seprűt keresztbe tenni a konyhaajtóba, vagy egy vízzel teli vödört odaállítani. Ha a menyasszony eltette onnan, azt mondták, hogy házias, ügyes, takaros menyecske lesz belőle. Vacsora előtt a vőfély csendet kért, verset mondott egy-egy fogás előtt. A násznagy imát kezdett. A vacsora: húsleves, főtt hús, torma, paprikás, sertéssült, sült tyúk egészben. „Az én időmben a tyúkokat egészben sütötték a pékségben, egy asszonyt mindig megbíztak a locsolgatásával” – meséli Tótné Teri néni. 1924-ben nem volt még nagy divat a torta. Sok jó tészta, rétes sült. Az édes süteményeket a fiókos szekrényben, komódban

gyűjtötték fajták szerint, annak megfelelően, ki mit kért, azt a fiókot húzták ki, egyenesen onnan kínáltak. Egyik fiókban csak rántott hús volt – emlékszik vissza Ujfalusy László. Éjféli falatozásra a vacsorából megmaradt ételt szolgálták fel, de már leves nélkül. A lagzis ház kapujánál álló szájtatóknak, (mifelénk „leselkedőknek” hívták), vittek ki bort, süteményt.

Az idősök elmondása szerint régen – még fagyos időben is – az udvaron táncoltak. Szakadó esőben (aki befért) a lakodalmas szobába húzódott. A muzsikásokat a szoba egyik sarkába telepítették. Régen Veresegyházról hoztak muzsikásokat lovas kocsin. Vacsora előtt, a főétek feltalálása előtt egy-egy verset mondott a vőfély: külön a leveshez, főtt húshoz, tormához, paprikáshoz, sültetekhez, süteményekhez, amit közben borköszöntővel fűszereztek.

Dunakeszin a lakodalomban éjfél előtt a falu ill. a község templomi előimádkozója Holovics Pálné énekelte a kánai menyegzőt. 93 évesen halt meg, az ő távozásával a kánai menyegző éneklése is elmaradt.

A menyasszonytáncot két óraker tartották. Tóth Pálné Terus néni esküvőjén viszont 4 óraker volt, ő azt mondta, minél később legyen, mert menyasszony már nem lehet, menyecske meg még igen. Az ő lagzijában még reggel is húzta a cigány, már a nagymiséről jött a nép, mikor a zenészekkel elindult a lovas kocsi hazafelé. A menyasszonytánc régi időkből való ajándékozási alkalom, ekkor mindkét lakodalmas ház vendégei együtt voltak. A pénznek alkalmas méretű szitát, tálát tettek ki. A vőfély így hívta fel a figyelmet:

*„Az asztal közepén van egy üres tányér,
Én kezdem a táncot, a többi még ráér.
Addig szaladjanak haza forintért, bankóért.
Te meg primás húzd rá az új házaspárért!
Eladó a menyasszony!”*

(1974 – Forróné Veres Klára esküvőjén)

A tánc végén a férj bedobta a kalapját a tálba, felkapta a menyasszonyt és kiszaladt vele. Amíg a menyasszony átöltözött, maskarázással (bolond menyasszony, vőlegény) nálunk fehéltáncos (párnatánc) mulatták az időt. A menyasszonytánc után menyecske ruhában tért vissza az új ara, fejét menyecskekendővel kikötve és sötétebb ruhában. Mindenki megforgatta, hajnalig ropták a táncot.

Amikor világosodott, akkor mentek haza a vendégek. Az új asszonynak már ekkorra meghozták a munkaruhát és lábbelit. Az volt a szokás, hogy a lagzis szobát az új asszony teszi rendbe, ő takarítja ki. Az asszonyok be-benéztek, hogy az új asszony

Koncsik Erzsébet esküvője (1952)

kezében hogy áll a munkaeszköz, jártas-e már ebben-abban, vagy még sokat kell gyakorolnia. Gyakran mondták: „Járatlan-ka még.” A háziasszony a lakodalm másnapján körülnézett, hogy melyik tortából, süteményből, húsból kiknek juttasson.

Az új párnak minden időben igyekeztek legalább egy szobát biztosítani. Sok fiatal pár éveken át jól megfért a szülőkkel egy asztalnál, de többen külön konyhát vezettek, így óvták magukat attól, hogy ügyeikbe belebeszéljenek a szülők. Volt, aki minél előbb igyekezett alkalmas méretű házat építeni.

Asztalos Katalin esküvője (1935 körül)

2005 októberében – Terbe Józsefné, a Vasutas Nyugdíjas Kiránduló Klub dunakeszi születésű vezetőjének álma valósult meg. Láta a gyűjteményben a sok esküvői kincset, a bekeretezett gyöngyös menyasszonyi koszorút, népviseletet, az esküvői menetet felelevenítő babákat és a sok-sok fényképet. Olyan tárgyakat is őriznek itt, amit esküvői ajándékként kaptak a házasulandók (lóca, rétes tál, tányérok, stb.). Csöpi néni részese is volt hasonló eseménynek más vidéken. Gondolta, itt is érdemes feleleveníteni a lakodalmast, mint régi hagyományt, hogy a Dunakeszire betelepülők, az itt élő utódok láthassák, milyen is volt az igazi lagzi. Az ő vezetésével a nyugdíjas klub tagjai eddig már négy alkalommal rendezték meg korhű öltözékekben, a régi hagyományokat felelevenítve a dunakeszi lakodalmast. Szakáll Lászlóné, Lujzi néni segítségével állították össze a forgatókönyvet. A Jézus Szíve templom lelkészei a Dunakeszin élő ezüst, arany, gyémánt, vas lakodalmukat ünneplő házaspároknak újítják meg a házassági ígéretüket. A lakodalmas menet a kikérés után a József Attila Művelődési Központból indul a Béke úton át a templomig, visszafelé az Iskola sétányon haladnak, a Köröndnél – régi szokás szerint – megállnak egy csárdásra, útközben bort kínálnak, rozmaringos almát árulnak. A násznépet Piriczki Ottó és zenekara kíséri, a nyugdíjas klub éneklő csoportja énekel. Visszaérve a kultúrházhoz megzörgetik az ajtót, és énekelik: Nyisd ki babám az ajtót... Bent kalács várja őket, a lagzi korhűen zajlik, van ott vacsora „eredeti fogásokkal”, menyasszony- és menyecsketánc... Mindez vőfély által konferált ízes verses köszöntőkkel. Az első két rendezvény vőfélye Tóth Mihály, a harmadiké Lengyel György, a negyediké Ujfalusy László volt. Kétévenként elevenítik fel a lakodalmast. A következő 2011 októberében lesz. A Keszi Tv minden alkalommal közvetíti e kedves eseményt, a képűségben megjelenik az első vendégdívat, majd a második dívat maga a vőfély mondja el.

Legyenek jövőre a lakodalm vendégei!

BÁTONYI PÁL

A Keszi katonai törzs részeinek a mai Dunakeszi területére történő letelepedéséről

A magyarság 894-95-ben nemzetségenként vonult be a Kárpát-medencébe, de a katonai feladatokat a hét vezér irányította katonai törzsek hajtották végre. A hét katonai törzs türk eredetű neveit sok település megőrizte: megyer=főhely, kürt-gyarmat=mell, hát mögé, tarján=tarkán, kovács, jenő=oldalka, kér=hátsó, utolsó, keszi=töredék, nyék=sövény.¹ Mai katonai nyelvezettel megyer=első lépcső, kürt-gyarmat=második lépcső, tarján=csapás mérő erő, jenő=oldalvéd, kér=utóvéd, keszi=tartalék, nyék=őrség, hadtáp, logisztika. A Keszi név csuvasos hangalakú és jelentése rész, darab, töredék.

A magyarok betelepülése döntően békésen történt, de a katonai törzsek fontos biztosítási feladatokat láttak el. A katonai feladatok végrehajtása során egyrészt a bizánciakkal kötött szövetség értelmében a magyar katonai törzsek kijelölt csapatai Simeon bolgár kán haderejét kötötték le a Balkánon, másrészt a venger csapatok elfoglalták a Kárpát-medence délkeleti bolgár fennhatóságú területeit és biztosították a déli, illetve a székelyekkel együtt a keleti hágókat. A Vereckei-hágón átkelt Árpád és Kurszán vezérek vezette magyar katonai törzsek feladata a vengerek nyugati határának elérése a Garam-Duna-Balaton vonalban és az esetleges morva támadás visszaverése volt. A magyarok betelepülésének szervezettségét jellemzi, hogy a közeli korabeli nagyhatalmak vezetőivel, a bizánci császár Bölcs Leóval és a frank királlyal, Arnulffal is szövetséges viszonyban voltak.

A Keszi katonai törzset ebben az időszakban feltehetően a Gyula nemzetség vezetője, Gyula vezette, aki egyben a magyarok katonai vezetője (gyulája) is volt. Ezt valószínűsíti az is, hogy a Gyula nemzetség települt a Vatak központja mellé. A későbbiekben a Gyula nemzetség vezetői áttelepültek Gyulafehérvár területére, és a gyula tisztséget a Tétény nemzetség vette át.³

A Keszi katonai törzs is békés feladatot kapott, meghatározott helyeken a folyami átkelőhelyeket, vagy utakat kellett biztosítani a többi katonai törzs, illetve az áttelepülő nemzetségek részére. Ilyen feladatok ellátására települt az előrenyomulás elején északon (lásd. a térképen) 1. Delnekezy, mellette Biztrekezi és Renukkezi, mely települések elpusztultak. A Sajónál 2. Sajókeszi (ma Kesovce, Szlovákia), a Tiszánál 3. Tiszakeszi és 4. Kesző (ma Fegyvernek része), a Szamos környékén 5. Keszi, korábban Nemeskeszi, Magyarkeszi és Oláhkeszi, majd Pelekeszi (ma Chisău, Románia), illetve 6. Mezőkeszi (ma Chesău, Románia), valamint a Marosnál 11. Lippakeszi (ma Chesinț, Románia), korábban Erdőszádkeszi. A Duna-Tisza köze déli részén települt 12. Szentivánkeszi, vagy Kiskeszi és 13. Bulkeszi, Matyukakeszi, vagy Sávolykeszi és mellette Boldogasszonykeszi, vagy Nagykeszi (ma Maglič, Szerbia). Ezeket a településeket egymástól többnyire 80-100 kilométerre telepítették, így biztosítva a napi összeköttetést, mert ez a távolság egy napi közepes iramú lovasteljesítménynek felel meg.⁴

A Keszi katonai törzs számmal jelzett települései²

1 Berta Árpád: *Magyarok a steppe országútján*. In: *Árpád előtt és után*. Kristó Gyula és Makk Ferenc (szerk.). Szeged, 1996. 33-40.

2 Hajdú-Moharos József: *Magyar Településtár*. Bp., 2000. 20, 21, 23-26, 69, 71, 170, 173, 197, 228, 287, 361, 376, 383, 401, 402, 404, 422, 429, 431, 433, 434.; *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Arcanum CD.;

Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Arcanum CD

3 Tettamanti Sarolta: *Honfoglalás kor és kora Árpád-kor*. In: *Pest megye monográfiája I/2*. Zsoldos Attila (szerk.), Bp., 2001. 13.

4 Nagy Kálmán: *A honfoglalás korának hadtörténete*. Bp. 2007. 75.

Fontos feladat volt a venger központi terület biztosítása is a Körösök vidékén. Itt települtek 7. Répáskeszi, vagy Keszi, illetve 8. Somoskeszi (ma Šomoščeš, Románia), 9. Váraskeszi, mellette Csamakeszi, vagy Csunakeszi, illetve a Gyula melletti 10. Keszi-puszta területén, mely települések többsége az oszmánhódítás alatt elpusztult. A továbbiakban települt a Dunánál 15. Dunakeszi, korábban Kesző, Körtvélyeskeszi, illetve 16. Budakeszi, részei Alkezy és Felkezy, 14. Karancskeszzi, 17. Csalókeszi (elpusztult), valamint az Ipoly-nál 18. Ipolykeszi (ma Kosiuh nad Ipľom, Szlovákia), része Kiskeszzi, 21. Ipolykiskeszzi (ma Malé Kosiuh, Szlovákia), északabbra 19. Kőkeszi (ma Kamenné Kosiuh, Szlovákia), mellette Felkeszi, 20. Dacsókeszi (ma Kosiuhovce, Szlovákia), korábban Keszihócz, illetve a Garamnál 22. Garamkeszi (ma Hronské Kosiuh, Szlovákia), korábban Tótkeszzi. A későbbiekben a morvák legyőzésével települt 23. Bátorkeszi (ma Vojnice, Szlovákia), korábban Ravaszkeszi, 24. Zsitvakesző (ma Radvaň nad Dunajom, Szlovákia), 25. Kurtakeszi (ma Marcelová, Szlovákia), 26. Bánkeszi (ma Bánov, Szlovákia), mellette Kiskeszzi, 27. Keszi, korábban Mezőkeszi (ma Mojmirovce, Szlovákia), 28. Várkeszi (ma Komárno, Szlovákia), 29. Nagykeszi (ma Velké Kosiuh, Szlovákia), része Kiskeszzi, korábban Gyurkkesző, valamint 30. Keszi (elpusztult). A nyugati avar határ visszaállítása érdekében települt a Rába mellett 31. Rábakecöl, korábban Kesző, 32. Várkesző, korábban Simonkesző, Várjobbágyakeszi és 33. Egyházaskesző. Az uralkodó Géza-István nagyfejedelem-király és Koppány vezér közötti ellentétek hatására telepítettek a Keszi katonai törzsből 34. Szentkirálykeszi (elpusztult), részei Nagykeszi és Kiskeszzi, 35. Gyulakeszi, korábban Chumbkezu, Chonkezy, Thapolchakezy, 36. Keszi (elpusztult), 37. Keszipuszta (elpusztult), 38. Papkeszi, 39. Sárkeszi, 40. Magyarkeszi, korábban Tótkeszzi, Máriakeszi, 41. Keszőhidegkút, 42. Keszű, 43. Kesző (elpusztult) területére. Koppány vezér legyőzése után telepíthették 44. Keszőpusztát (elpusztult). Vajk-Szent István király a győzelem után német mintára átszervezte a katonai erőket és ennek keretében a katonai törzsek katonai funkcióit megszüntette. A katonai törzsek letelepített részei azonban nevüket többnyire a mai napig megőrizték.

Az Árpád vezette népesség legfontosabb dunai átkelésének biztosítására, gondosan kiválasztott helyet jelöltek ki. A választás a Rosd-sziget (ma Szentendrei-sziget) déli területére esett. Az átkelőhely vezetésére valószínűleg az Árpáddal rokon Rosd vezért jelölték. A sziget ezután Rosd nevét viselte, székhelye feltehetően a mai Szigetmonostornál volt. Az átkelőhely két részből állt. A fő átkelési lehetőséget a Megyer katonai törzs biztosította a mai Káposztásmegyer és Békásmegyer, Almegyer között.

A tartalék átkelőhely kialakítása a Rosd sziget igénybevételével történt. A Duna bal partján a Keszi katonai törzs a mai Dunakeszinél, míg a szigeten a Megyer katonai törzs a mai Pócsmegyernél biztosította az átkelést. A mai Dunakeszi területén a honfoglalás korából találtak edénytöredékeket az Új-szőlők, a Malomárok, illetve a Hegyrejáró-dűlő homokdombjain. A Könyves Kálmán utca környékén 50x50 méter kiterjedésben embercsontok kerültek elő, ez a terület kisebb Árpád-kori temető lehetett.⁵

5 Magyarország régészeti topográfiaja 9, főszerk.: Gerevich László, Pest megye régészeti topográfiaja, a szobi és a váci járás (XIII/2.). Bp., 1993. 75-86.

A mai Dunakeszi kialakulása véleményem szerint tehát a nagy fontosságú dunai átkelőhely katonai biztosításának megszervezésével, a magyarok betelepülésének első évében történhetett.

A mai Dunakeszi területén letelepedett Keszi katonai törzs a morvák elleni harcban valószínűleg fontos feladatokat látott el. (Részei a később elpusztult Pozsony vármegyei 30. Keszire költöztek. Az elpusztult Keszi falu környékén jelenleg is létezik egy Pozsonysárfő – ma Blatné, Szlovákia – nevű település.) A törzs létszámának megbecsüléséhez fontos segítség, hogy a korabeli magyar (türk) katonai erők létszámát 20 ezer főben adták meg. A hét katonai törzs létszáma így egyenként mintegy 3 ezer főre becsülhető. Ha figyelembe vesszük, hogy az első telepítéskor 22 helyen települtek a Keszi katonai törzsből, akkor egy helyre 1-2 század kerülhetett. Tekintettel az átkelőhely fontosságára feltételezhető, hogy Dunakeszi mai területére két század települt. Az átkelőhely fontosságát bizonyítja, hogy a honfoglalás után Óbuda, mint Kurszán vezér téli udvarhelye (a római Aquincum romjain) kiemelkedő szereppel bíró település volt. A Dunán való átkelésnek kedvező lehetőségei voltak itt, mert a zátonyokkal tarkított mederben a víz sodrása mintegy 100 kilométeres körzetben a leglassúbb volt.⁶ Az átkelőhely berendezését vizsgálva figyelembe kell venni, hogy bár a nomádok az átkeléseket általában börtömlőkkel végezték, ezt az átkelési módot csak menetből alkalmazták. Az átkelés biztosítása feltételezhetően komp üzemeltetésével történt. A korábban is ott élő népesség valószínűleg állandó komp kapcsolatot tartott a szigeten lakókkal.

A Keszi katonai törzs részei több mint száz évig teljesítettek a mai Dunakeszi területén katonai feladatokat. Az átkelőhely biztosítása mellett feltehetően részt vettek a katonai vállalkozásokban is. A környék lakosságával való állandó kapcsolat, házasságok révén nyelvben és vallásban is beolvadtak környezetükbe.⁷ A település felvette falusias jellegét, így a katonai feladatok megszűntével mint vízparti falu élte tovább életét (kompátkelőhely, halászhely, földművelés, legeltetés). A lakosság sokáig őrizte nem csak a település nevében, hanem kiváltságaik megőrzésében is különleges jogait, így még a Wattayak idejében⁸ is hivatkoztak a település nemesi jogállására.

Összességében megállapítható, hogy közvetlen írásos emlékek nem kerültek elő a mai Dunakeszi területének avarkori betelepítéséről. A régészeti leletek és a kapcsolódó dokumentumok alapján viszont valószínűsíthető, hogy a korai avar korban kisebb település lakói éltek itt. A 750 körül években az Agg onogur nemzetség részei telepedtek le a területen, 894–895-ben pedig a Keszi katonai törzs mintegy két százada települt a Duna mellé a fontos átkelőhely biztosítása céljából, melyet állandó katonai feladatként több mint száz évig láttak el. A település életének folyamatosságát bizonyítja, hogy nevében a mai napig megőrizte a származása és betelepülése emlékét.

(A cikk a várostörténeti pályázat díjnyertes tanulmányának rövidített verziója.)

6 Györfly György: Pest-Buda kialakulása. Bp., 1997. 68-69.

7 A Géza-István nagyfejedelem-király által behívott és a passauai püspök által küldött első papok 970 körül megírták feletteseiknek, hogy az uralkodó alá tartozó népesség többsége keresztény volt akkor is.

8 Az 1715. évi országos összeírás. Arcanum, DVD.

LŐRINCZ RÓBERT – CSOMA ATTILA

Az alagi öreg temető

III. rész

Jelenlegi számunkban tovább folytatjuk a régi alagi temetőben tett sétánkat. Most a III-as, IV-es, V-ös és VI-os parcellákat járjuk végig.

A III-as tábla közepén egy nagy jelentőségű sírra bukkanhatunk, a Pejacsevich családjára. A sírhely nagy területen fekszik, négy sorban (6-9. sor) foglal helyet. Itt található az 1926. február 22-én elhunyt gróf Pejacsevich János földbirtokos, valamint felesége, gróf Pejacsevich Jánosné született nagybányai Lónyai Róza (megh. 1940. január 15.) földi maradványait. Később a fiukat, a híres úrlovas és istállótulajdonos gróf Pejacsevich Albertet (megh. 1941. május 5.) is melléjük temették. A családról idei májusi számunkban részletesen szólunk, így erre most nem térünk ki újra. A sírhelyet – amely meglepő szerénységet mutat az itt nyugvó személyek jelentőségéhez képest – az alagi centenárium alkalmából rendbe tették, kerítését felújították.

A Pejacsevich család sírja

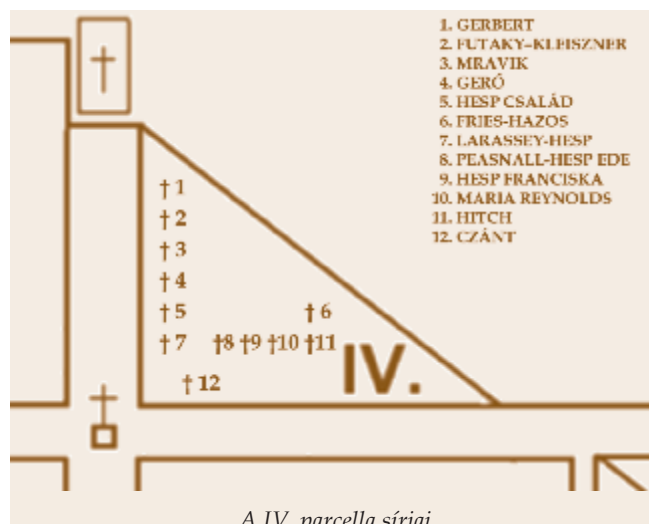
Kissé távolabb, de még mindig a III-as táblában található Niedermeier Frigyes sírját, aki Alag község első világháborúban elesett hősi halottja volt. Nyughelye tipikus világháborús síremlék, rajta a „Pro Patria” felirattal és a katona státusával: népfelkelő.

A IV. parcellában leginkább az alagi lovaséletben főszerepet játszó angol famíliák, ezen belül is kiemelkedő számban a Hesp család tagjainak sírhelyeit találjuk. A család történetét és fotóit lapunkban részletesen közöljük, így most szinte csak felsorolásszerűen emlékezünk meg az itt nyugvókról. A világhírű Kincsem tréner, a Yorkshire-ből áttelepült Robert Hesp hozzátartozói közül feleségének, Maria Reynoldsnak (1839–1924) a parcella első, számozatlan sorában magasodik angol szöveggel vésett sírköve. A házaspár öt fia közül kettőt szintén ebben a táblában helyeztek végső nyugalomra. Hesp Tamás (1870–1926) zsoke és abrakmester egykori sírja (1. sor 10. hely) mára besüppedt, csupán helyét feltételezhetjük. Testvérének, a neves tréner Hesp Edének (1863–1922) és feleségének, a szintén angol Benson Emmának hatalmas családi sírboltját viszont szép állapotban található az 1. sor 2. helyén. A dédunoka által a mai napig gondozott síremlék alatt több generáció tagjai fekszenek. Hesp Ede és Benson Emma fia, az ugyancsak hírneves tréner Hesp József (1885–1945) és felesége, valamint az ő gyermekük, dr. Hesp Edvin (1912–1979)

közgazdasági doktor, versenytitkár, hendikepper és neje is itt alussza örök álmát.

A parcella számozatlan sorában, a rokon Larassey család szép, szürke márvány sírkövének alján még egy Hesp Ede (1900–1963) névre bukkanunk. Robert Hesp unokája (William nevű fiának gyermeke) abrakmesterként dolgozott. S ha úgy gondoljuk, hogy több Hesp Ede már nem lehet a parcellában, tévedünk. Két sírhellyel odébb újra ezzel a névvel találkozhatunk, az előbb említett abrakmester Ede fia (1927–1984) is itt lelt végső nyugalmat. Az ő neve már többeknek ismerősen csenghet, hisz felesége, Hespné Házos (Fries) Mária (1926–2006) óvónő, költő számos dunakeszi-alagi lakosnak volt kedves ismerőse. Házos Mária 1947-85-ig dolgozott különböző helyi óvodákban, majd 1995-től a dunakeszi Nyugdijas Pedagógus Klub vezetője, valamint az Életet az Éveknek Országos Nyugdijas Szövetség vezetőségi tagja lett. Verseit két saját kötet és számos antológia örökíti meg. 2006-ban szintén ebbe a parcellába temették el szülei – Fries Ferenc tréner és felesége – mellé. Mária néni férjének, az előbb említett Hesp Edének sírja egy híres angol zsokeának is nyughelye. William Peasnell (1857–1920) a Dreher-istálló kétszeres zsokeasampionja 1903-ban vonult vissza a versenyzéstől, és lett abrakmester. Ő is természetesen Hesp-rokon, Hesp Franciskának, a „családalapító” Robert Hesp egyik lányának férjeként került hajdan a családba. Franciska is itt nyugszik, a férje melletti sírhely az övé.

A számozatlan sor egy másik neves angol „lovasszalád”, a szintén Alagon letelepedett Hitch familia két tagjának sírját is rejti. Hitch Róbert (1906–1983) tréner, az Angliából áttelepülő legendás George Hitch (aki a dunakeszi Kegyeleti temetőben nyugszik) fia. Róbert Tatán született, a szakmát apja mellett tanulta. Sikerekben gazdag pályafutása Alaghoz kötődik. A mai Nándori úton található ún. I. telepen lakott családjával. A második világháború azonban kettétörte karrierjét. A front közeledtével megpróbálta Alagról Nyugatra menekíteni a Hitch-istálló lovait. Bécsen és Prágán keresztül vezetett a karaván útja, melyet Csehországban ért utol a szovjet hadsereg. Az összes lovat rekvirálták. A család visszatért Magyarországra. A háború után Hitch Róbert sokáig nem kapott tréner-engedélyt, gyárakban dolgozott adminisztrátorként.

A IV. parcella sírjai

A hatvanas évektől újra tréner lehetett, ismét szép sikereket ért el. Munkássága nagyban emelte az alagi lóspont tekintélyét. Mellette fekszik testvére Willi Hitch (1902–1920), kinek neve – annak ellenére, hogy nagyon fiatalon érte a halál – szintén ismert volt lovaskörökben. A parcella legszélén, közvetlenül az aszfaltozott út mellett található Czánt Emil (1914–1987) huszárcapitány, tréner sírja. Czánt, aki 1938-ban katonatiszt úrlovas sampion volt, a háború után a galoppversenyzés újraindításában meghatározó szerepet játszó Honvédségi Versenyistálló lovait idomította. 1951-ben idomársampion lett. 1979-es nyugdíjba vonulásáig a külföldi hivatalos vendégek „lovagoltatását” biztosító alagi Diplomata-istállót vezette.

Ugyancsak a IV. táblában, a 3. sor 1–3. helyén található a Mravik család sírboltja, amelyben dinasztia két nagynevű tréner is nyugszik. Id. Mravik Pál (1962–1929) egyike volt az első magyar idomároknak, akik eredményesen vették fel a versenyt az angol szakemberekkel. Geist Gáspárnál kezdte pályafutását Gáspárteleken, ahol háta- és vadászlovakat idomított. Az istálló eleinte csak vidéki pályákon versenyzett. Az igazi áttörést az alagi pálya megnyitása jelentette számukra, ahol sok zajos sikert arattak. Később már Pesten, sőt a Monarchia több pályáján (Kottingbrunn, Freudenau) is megállták a helyüket a Mravik által idomított lovak, amit jól mutat Cipész második helye az 1903-as Osztrák Derbyben. Az igazi sikereket azonban az ugrólovakkal érték el. A dicsőséglistán négy pozsonyi Nagy Akadály győzelem, öt Alagi Nagy Akadály diadal, két Rákosi díj és egy Grosse Wiener Steeple Chase siker szerepel. Geist korai halála után Mravik Egyedi Gusztávnak idomított. Pályáját halálának évében koronázta meg, amikor Rablóval megnyerte a Magyar Derby-t. A zokék közül id. Mravik Pálnak köszönheti a karrierjét Balogh János, Csompora Mátyás és Pintér János is.

A családban öröklődött a szakma, így a fia is idomár lett. Ifj. Mravik Pál (1886–1981) Gáspárteleken született, később követte édesapját Alagra. Az érettségi után banktisztviselőként helyezkedett el, majd már édesapja szakmájában két évig az angol Reeves mellett volt helyettes. Az 1912-es év döntő fordulatot hozott az életében, amikor elfogadta a Blaskovich-istálló ajánlatát. Ezzel egy hosszú pályafutás vette kezdetét, amely ötven évvel később, 1962-ben ért csak véget, amikor Pedáns nevű lovával az ezredik versenyét is megnyerte. Ez az ezer győzelem rekordnak számított a maga korában. Ifj. Mravik Pál többször is nősült. A sírboltban nyugszik első felesége Fries Anna (1892–1929), lányuk, Mravik Edit (1916–1917), második neje Schubert Irén (1903–1935), valamint a harmadik feleség, Herbert Reeves tréner lánya Mary is. Sajnos Ifj. Mravik Pál és Mary Reeves táblája az évek során eltűnt a síremlékről.

A Mravik-sírbolt, valamint ifj. Mravik Pál és neje, Mary Reeves

Kleiszner Károly (1864–1936)

család leszármazottai ma is a településen élnek.

Futakék mellett alussza örök álmát dr. Gerbert Ottó (1883–1932), aki a korábban a Fóti úton működő Kincsem gyógyszertár gyógyszerésze volt. Ugyanebben a sírban találjuk dr. Gerbert Andornét is (1913–1945), akit a második világháborúban lőtt le Alagon egy szovjet katona.

A negyedik tábla 2. sorának 3. sírja Gerő Ferenc (1854–1938), a Földművelésügyi Minisztérium egykori tanácsosának nyughelye. Gerő egyike volt azoknak a tisztviselőknak, akik a fővárosból az akkor már agglomerációs településnek tekinthető, a korabeli viszonyok között olcsónak számító Alagra költöztek. Régi alagi térképeken még megtalálhatjuk az egykori Gerő-villa helyét, amely a mai Kossuth Lajos u. 16. szám alatt állt. Az impozáns épülethez, a visszaemlékezések szerint, medence is tartozott.

Neogrády Antal önarcképe és sírja

Az V. parcellába átsétálva, díszsírhelyen találjuk Neogrády Antal (1861–1942) festőművész, a Képzőművészeti Főiskola tanárának sírját. A síremlék – hosszú évekig rejtve volt az arra járók előtt, fáradságos munka árán lehetett csak a karvastagságú bokrok közül kivágni. Neogrády idősebb korában költözött Alagra, a mai Batthyány Elemér utcába. Számos képe szólt az itteni lovaséletről. Több akvarelljét őrzi a Magyar Nemzeti Galéria, önarcképe a Magyar Történeti Képcsarnokba került. Munkái napjainkban is állandóan megtalálhatók a képaukción. Mellette nyugvó felesége, Telepy Margit, a híres festő, Telepy Károly lánya.

A Neogrády-sír mellett emelkedik Czakó János (1848–1903) polgári leányiskolai tanár márvány obeliszkje. A Torda-Aranyos megyei Szentlászlón született Czakó középiskoláit a kolozsvári és a zilahi főgimnáziumban végezte, majd táviró-tisztként helyezkedett el. A budapesti egyetemen a bölcséleti szaktudományokat hallgatta, s középiskolai tanári képesítést szerzett. A budapesti II. és VII. kerületi polgári leányiskolákban tanított, számos tankönyvet (*Magyar olvasókönyv* 1879, *Az egyetemes történelem tankönyve* 1887) publikált.

Egy sorral bentebb, az 1. sor 6–11. sírjai egy másik nagy angol lovasdinasztia, a hírneves Reeves család tagjainak emlékét őrzik. A „családfő”, John Reeves (1846–1930) Angliában született, a kiegyezés esztendejében került hozzánk, herceg Liechtenstein János szerződtette idomárnak.

1896-ban költözött Alagra, ahol báró Rothschild Alfonz magántrénere lett. Lovai szinte minden klasszikus versenyt megnyertek. Az alagi tréningtelep fejlődése teljesen összeforrt nevével. Ő csinált gócpontot a mi Newmarketünkől, és valóságos társadalmi központot abból a barátságos kis alagi kastélyból, mely évekig találkozóhelye volt a lovasok világnak és a környék előkelőségeinek. Mellette nyugszik felesége, valamint kisebbik lánya Beatrice (1873–1923), a neves zoké, Robert Adams felesége, akit Alagon csak Baby Reevesnek hívtak. Adams és neje 1903-ban Tata mellé költözött, ahol a férj hatalmas tréningtelepet működtetett. Ugyancsak a síregyüttesben nyugszik John Reeves egyik fia, Herbert Reeves (1869–1936). Herbert, vagy ahogyan mindenki ismerte Berti, szintén Európa-hírű idomár, Alag közismert személyisége volt.

Ide temették Herbert egyik lányát, a tragikus körülmények között fiatalon elhunyt hölgylovast, versenyistálló tulajdonost, Connie-t is. Connie (Hulme) Reeves (1904–1936) nevét apja lova, Con amore derby-győzelmének emlékére kapta. 32 éves korában, 1936 szeptemberében Újpest és Dunakeszi között halálos autóbalesetet szenvedett. Mellette fekszik férje, az egykor Európa-szerte ünnepezt zoké, George Hulme (1899–1934). George az angliai Leedsben született. Zokéként számos nagy brit és francia verseny nyert. Többször is sikerre vitte Aga Khan legendás lovát, a „Repülő fruskának” becézett Mumtaz Mahalt. 1929-ben Magyarországra jött versenyezni, majd megnősült, és rövid ideig trénerként dolgozott. Ő is nagyon fiatalon került az alagi rögök alá.

Nem messze az angolok sírjaitól, az V. tábla 1. sor 18. sírjában nyugszik Závodszy Géza (1889–1975), Alag majd Dunakeszi egykori főjegyzőjének földi maradványai. Závodszy középiskoláit Rákospalotán végezte, majd közigazgatási tanulmányokat folytatott, melyek befejezése után Kerény községben volt gyakornok. 1910-ben Alagra került, ahol 1912-igapidíjas, majd 1912-től 1920-ig aljegyző. 1920-tól egészen 1941-ig adóügyi jegyzőként működött, ekkor átke-
rült Dunakeszire, ahol Bohunka Lajos főjegyzőt helyettesítette. 1943-tól hivatalosan is a község főjegyzője lett, háza

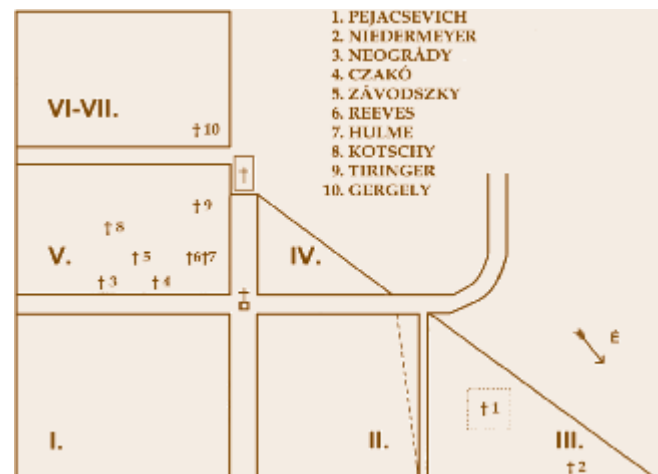
a Kereszt utcában volt. Több évtizedes helyi tevékenysége során a közéletben példamutatóan szerepelt, közigazgatási munkáján kívül előmozdítója volt az alagi Szent Imre templom építésének is, amiért Pápai Érdemrendet kapott. 1945 után méltánytalanul bántak vele, évekig nem kapott munkát, majd nagy nehezen a konzervgyárban sikerült elhelyezkednie éjjeliőrként. 1975-ben hunyt el.

George Hulme portréja és feleségével közös sírja

Az V. táblában (5. sor, 17–18. sír) található még Kotschy Ernő (megh. 1944) sírhelyét, aki filmvállalat igazgatóként tevékenykedett a két világháború közötti időben, valamint tagja volt az 1927-ben megválasztott alagi közgyűlésnek is. Ebben a táblában megemlítendő még Tiringner Bálint (megh. 1942) vendéglős neve is, akit a 6. sor 4. helyére temettek.

A sírkert szélén, a VI. parcella 2. sor 7. sírjában nyugszik az első világháborúban hősi halált halt Gergely János, alagi népfelkelő.

A III., V. és VI. parcella sírjai

Ezzel befejeztük sétánkat a régi alagi temetőben, amely során – három részben – összesen 93 személyiségről emlékezünk meg.

